

TÜRKİYE' DE YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİ: DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ¹

TURKEY THE EFFECTIVENESS OF INVESTMENT INCENTIVE SYSTEM: CASE OF DİYARBAKIR PROVINCE

Dr. Öğr. Üyesi Lamia ÖZTÜRK

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü lamiaha.ozturk@hku.edu.tr,
Gaziantep/Türkiye

Muhammed ÇELİK

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı
muhammedcelik21711@gmail.com, Gaziantep/Türkiye

ÖZET

Bu çalışmamızda, Türkiye' de uygulamaya konulan mevcut yatırım teşvik sisteminin ana hatları, destek uygulamaları ve destek unsurları üzerinde durulmuştur. Daha sonra teşviklerin bölgeler arası gelişmişlik farkını giderme hedefindeki başarısını ölçmek amacıyla Diyarbakır ili örneği ele alınmıştır. 6. Bölgede yer alan Diyarbakır ilindeki yatırımcılar üzerinde yatırım teşvikleri kapsamında sağlanan destek unsurlarının etkinliğinin ölçülmesi ve yatırım kararı alınması üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla, Diyarbakır'da teşviklerden yararlanmış yatırımcılar, hiç başvurmamış yatırımcılar ve Yatırım teşvikleriyle alakalı kurum yetkililerinden oluşan yetkili şahıslar ile gerçekleştirilen mülakatlar değerlendirilmiştir ve nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Son olarak elde edilen bulgular ışığında sonuçlar çıkarılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yatırım, teşvikler, devlet destekleri

ABSTRACT

In this work, The outline of the current incentive system implemented in Turkey, support applications and support elements are emphasized. Later, in order to measure the success of the incentives' goal of eliminating interregional development awareness, the case of Diyarbakır province was dealt with. To measure the effectiveness of the supportive elements provided in the investment incentives on the investors in the province of Diyarbakır in the 6th region and to determine the effect on the investment decision, In Diyarbakır, interviews with beneficiaries benefiting from incentives, investors who have never been applied and investors who are related to investment incentives have been evaluated. Finally, the results of the findings obtained from these interviews were made and suggestions were made.

Key Word: Investment, incentives, government support

1.GİRİŞ

Türkiye' de yatırım teşvik sistemi 2009 yılında köklü bir değişim sürecine girmiş ve 15.06.2012 tarihli ve 2012/3305 No' lu Bakanlar kurulu kararıyla 19.06.2012 tarihinde Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren değişiklikler ile beraber mevcut halini almıştır.

Mevcut teşvik sistemi Türkiye' nin 2023 vizyonu ile ihracat odaklı büyüme stratejisi göz önünde bulundurularak; Tasarrufların katma değeri yüksek alanlara yönlendirilmesine, üretimin artırılması, istihdam oranının yükseltilmesi, uluslararası rekabet gücünü artırmak, AG-GE faaliyetlerini çoğaltmak, bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmak, büyük ölçekli yatırımları özendirmek, stratejik yatırımları artırmak, uluslararası doğrudan yatırımları çekmek, kümelenme ve çevreyi korumaya dönük yatırımları çoğaltmak, amaçları doğrultusunda oluşturulmuştur.

¹ Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Lamia ÖZTÜRK danışmanlığında Muhammed ÇELİK tarafından tamamlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Mevcut yatırım teşvik sisteminin ana parametresini bölgesel gelişmişlik farkını azaltma oluşturmaktadır. Sosyo-ekonomik göstergeler açısından az gelişmiş illere daha fazla ve çeşitte destek unsurları düzenlenmiştir. Böylece az gelişmiş bölgelere doğru bir yatırım artışı hedeflenmiştir.

2. TÜRKİYE’ DE YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİNİN PARAMETRELERİ

Türkiye’ de yürürlükteki yatırım teşvik sisteminde sağlanan destekler dört uygulamaya göre sınıflandırılarak düzenlenmiştir. Her bir uygulamaya dönük olarak destek unsurları çeşitlilik göstermektedir. En fazla destek yoğunluğu Bölgesel Teşvik Uygulamaları kapsamında gerçekleştirilen yatırımlara sağlanmıştır.

Tablo 1. Türkiye Yatırım Teşvik Sisteminde Teşvik Uygulamaları

Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Öncelikli Yatırım Konuları	Büyük Ölçekli Yatırımlar	Stratejik Yatırımlar	Genel Teşvikler
-KDV İstisnası -Gümrük Vergisi Muafiyeti -Vergi İndirimi -Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği -Yatırım Yeri Tahsisi -Faiz Desteği -Gelir Vergisi Stopajı Desteği* -Sigorta Primi (İşçi Hissesi) Desteği*	-KDV İstisnası -Gümrük Vergisi Muafiyeti -Vergi İndirimi -Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği -Yatırım Yeri Tahsisi -Faiz Desteği -Gelir Vergisi Stopajı Desteği* -Sigorta Primi (İşçi Hissesi) Desteği*	-KDV İstisnası -Gümrük Vergisi Muafiyeti -Vergi İndirimi -Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği -Yatırım Yeri Tahsisi -Gelir vergisi Stopajı Desteği (6. Bölge)	-KDV İstisnası -Gümrük Vergisi Muafiyeti -Vergi İndirimi -Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği (6. Bölge) -Yatırım Yeri Tahsisi -Faiz Desteği -KDV İadesi -Gelir vergisi Stopajı Desteği (6. Bölge)	-KDV İstisnası -Gümrük Vergisi Muafiyeti -Gelir Vergisi Stopajı Desteği (6. Bölge)

*6. Bölge için gelir vergisi stopajı desteği ve sigorta primi (işçi hissesi) desteği.

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

2.1. Yatırım Konuları

Teşvik sisteminde belirlenen bazı konular öncelikli yatırım konuları olarak belirlenmiştir. Bu tür yatırımlar yapıldığı bölge ayrımı gözetilmeksizin 5.bölge desteklerinden faydalanacaktır. Eğer 6. Bölgede yapılırsa 6. Bölge yapılan yatırımlara sağlanan desteklerinden faydalanacaktır.

Büyük Ölçekli Yatırımları Teşvik uygulamasına bakıldığında; Türkiye’ nin uluslararası rekabet gücünü yükseltme, teknoloji ve AR-GE kapasitesini artırmak amacıyla uygulamaya konulmuştur. Bu amaç doğrultusunda belirlenen 12 farklı sektörde yapılacak yatırımlara ön koşul olarak belirlenen yatırım tutarını sağlayan yatırımlar için uygulamaya konulan desteklerdir.

Stratejik Yatırım Teşvik Uygulaması ise; Türkiye içinde ithalatın az olduğu ara mal ve ürünlerin üretimini cazip hale getirerek ülkenin üretim kapasitesini artırmak amacıyla uygulamaya konulmuştur. Böylece Türkiye’nin üretim yapısının dönüşümü sağlanacaktır. Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamasında bölge ayrımı gözetmeden destekler sunulmaktadır. Bu şekilde Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamasına göre daha avantajlı bir konumdadır.

Yatırım Teşvik Sisteminde destek kapsamı dışında tutulan, teşvik için şart koşulan şartları sağlayamayan ve teşvik dışı yatırım konuları haricindeki minimum yatırım tutarları ve kapasiteleri üstündeki yatırımlar, yatırımın yapılacağı bölge ayrımı yapılmaksızın tüm yatırımlar genel teşvik uygulamaları kapsamında desteklenmektedir.

2.2. Bölgesel Teşvik Uygulamaları

Türkiye iller sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre 6 bölgede sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre 1. Bölgede yer alan iller en gelişmiş, 6. Bölgede yer alan iller en az gelişmiş iller olarak belirlenmiştir. 1. Bölgeden 6. Bölgeye doğru teşvik yoğunluğu ve çeşitliliği artmaktadır.

Tablo 2. Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Sağlanan Destekler

Destek Unsurları		BÖLGELER						
		I	II	III	IV	V	VI	
KDV İstisnası		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	
Gümrük Vergisi Muafiyeti		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı (%)	OSB Dış	15	20	25	30	40	50
		OSB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		OSB Dış	2 YIL	3 YIL	5 YIL	6 YIL	7 YIL	10 YIL
		OSB İçi	3 YIL	5 YIL	6 YIL	7 YIL	10 YIL	12 YIL
Yatırım Yeri Tahsisi		VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	
Faiz Desteği	İç Kredi	YOK	YOK	3 PUAN	4 PUAN	5 PUAN	7 PUAN	
	Döviz/Döviz Endeksli			1 PUAN	1PUAN	2 PUAN	2 PUAN	

Kaynak : Ekonomi Bakanlığı, 2012

2.3. Yatırım Teşviklerinde Diyarbakır'ın Durumu

Diyarbakır ili, Şanlıurfa, Batman, Mardin, Siirt, Bitlis, Muş, Bingöl, Van, Hakkari, Şırnak, Ağrı, Iğdır, Kars ve Ardahan illeri ile beraber 6. Bölge yatırımlarına sağlanan destek unsurlarından ve destek oranlarından yararlanmaktadır. Bu iller sosyo-ekonomik verileri göz önünde bulundurularak yapılan sıralamada en az gelişmiş illerdir. Tablo 2 ' den de görüleceği üzere Diyarbakır 'a yapılan yatırımlarda en fazla destek unsurlarından faydalanma imkanı doğmaktadır.

Tablo 3. 2001' den 2017' ye Yatırım Teşvik Belgesi Adedi

	Yatırımın Cinsi	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam
DİYARBAKIR	Yerli	919	3.949	34.164
	Yabancı	11	61	1.066
TÜRKİYE	Yerli	57.613	607.367	1.996.127
	Yabancı	3.482	249.031	309.336

Kaynak : Ekonomi Bakanlığı, 2018

3. LİTERATÜR TARAMASI

Türkiye' de yatırım teşviklerinin etkisi ve yatırım kararları üzerinde etkinliği üzerinde yapılan çalışmalarda genel itibariyle yeni yatırımların gerçekleşmesini pozitif olarak etkilemesine rağmen, yeterli ve beklenen düzeyde başarının sağlanamadığını, bölgesel gelişmişlik farkını azaltma bir yana, artmasına neden olduğunu göstermektedir. Bunlardan biri Nuri Yavan' ın yaptığı çalışmadır. Bu çalışmada genel olarak teşvik, hibe ve kredilerin bölgesel kalkınmada etkili olduklarını ancak bölgesel gelişmişlik düzeyinin azalmasında yetersiz kaldığını ve firmaların yatırım kararlarını etkilediklerini belirtmiştir. (Yavan, 2012)

Başka bir çalışmada Ali Azmi Güngör; 1980 den 2000 yılına kadar uygulanan teşviklerin bölgesel gelişmiş farkını daha da açtığını veriler ile ortaya koymaktadır. Bu süre zarfında daha çok ulusal kalkınma hedefi odak noktası olmuş. 2000 yılından sonra bölgesel gelişmişlik farkını azaltma önem kazanmaya başlamasına rağmen yine de ciddi bir değişim gözlenmemiştir. (Güngör, 2017)

Mahir Güneş İnce yaptığı çalışmada Türkiye' de uygulanan yatırım teşviklerinin amaçlananın tam tersi yönünde gerçekleşmektedir En gelişmiş bölgelerin yine en fazla teşvik belgesinden faydalanan bölge olması ve en az gelişmiş bölgelerinde en az yatırımı çekmesi bölgeler arası gelişmişlik farkının daha da artmasına neden olduğunu belirtmiştir. (İnce, 2008)

Yıldız Özkök çalışmasında 2008 yılına kadar uygulanan teşvik sisteminin bölgeler arası gelişmişlik farkını daha da artırdığını, uygulanacak olan yeni teşvik sisteminin bu durum göz önünde bulundurulurken hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. (Özkök, 2009)

Erdal Akdeve ve Erdal Tanas Karagöl' ün çalışmasına baktığımızda ise ülkemizdeki yatırım teşvik sisteminin dünya' da uygulanan yatırım teşvikleriyle benzerlik gösterdiği görülmüştür. Asya ülkeleri bu konuda biraz daha esnek bürokratik yapıda olmasına rağmen Batı ülkeleri bu konuda daha güçlü, hukuki alt yapıya sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ülkelerin teşvik sisteminden umulan başarıyı sağlaması kurumsal alt yapı ve süreç yönetimleri çok önemlidir. Ayrıca Akdeve ve Karagöl bu çalışmalarında Türkiye' de geri kalmış bölgelerdeki otoban bağlantısı, OSB ve alt yapının gelişmeye başlamasıyla uygulamaya konulacak olan teşvik sisteminin umulan başarıyı yakalamasına pozitif etki edecektir. (Akdeve ve Karagöl, 2013)

Yatırım teşviklerinin değerlendirilebilmesi açısından teşviklerin izlenebilmesini sağlayan bir yapının oluşturulması gerektiği üzerinde duran Emre Eser, Teşvik sisteminin birbiri ile koordinasyonu sağlayacak, bilgilendirme, süreç takibi, verileri ve istatistikleri tutacak bir üst koordinasyonun eksikliğinin giderilmesi gerektiği belirtmektedir. (Eser, 2011)

Erhan Yılmaz yaptığı çalışmada gerek kamu gerekse özel sektör tarafından desteklenen AR-GE desteklerinin verimliliği artırdığını belirtmiştir. Ayrıca teşviklerin kısa dönemli değil uzun dönemli bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. (Yılmaz, 2016)

Aydın Bolkan çalışmasında, Türkiye' de uygulanan yatırım teşvik teşviklerinin bölgesel kalkınmayı sağlayamadığı, teşviklerin tek başına bölgesel gelişmişlik farkını azaltmadığı bunun yanında çok değişik parametrelerinde kalkınmayı etkilediğini belirtmiştir. Teşviklerin düzenlenmesi sürecinde siyasetin müdahalesi gelişmişlik düzeyi aynı kategoride olmayan illere benzer destekler sağlamasıyla dezavantajlı konumdaki ilin teşviklerden istenilen düzeyde faydalanmasını ve bölgesel gelişmişlik farkının azaltılmasını olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir. (Bolkan, 2010)

Yaptığı çalışmada Yasemin Özdaş, Diyarbakır ilinde farklı sektörlerin sektöre has desteklerden ve mevcut destek unsurlarının daha da çeşitlenmesinden bahsetmektedir (Özdaş, 2009).

4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmamızda yatırım teşvik sisteminin Diyarbakır ilinde yatırım kararı alma süreci üzerindeki etkisinin, yatırım teşvik sistemi kapsamında sağlanan desteklerin yeterlilik derecesinin ve daha etkili bir teşvik sistemi için önerilerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Yeni teşvik sisteminin İldeki yatırımcılar, iş çevreleri ve kurumlar açısından negatif ve pozitif yönleri yönlerinin açığa çıkarılması hedeflenmektedir.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma, sosyal bilimler alanında sıkça başvurulan ve en az iki kişinin karşılıklı olduğu, birincil veri edinebilme yöntemlerinden biri olan 'görüşme yöntemi' ile yapılmıştır. Bu yöntem bir bütünsel yorumlama yöntemidir. Görüşme esnasında elde edilen küçük verilerden ziyade bütünü yani ana temayı oluşturur. (Büyüköztürk vd., 2008:232) Bu yöntemde veriler, ya not alma yöntemiyle yada mülakatı ses kaydına almak suretiyle veriler elde edilir. Görüşmenin şeklinin nasıl olduğuna bakılmaksızın esas olan gerekli bilginin edinilebilmesidir (İslamoğlu, 2009:185). Tüm veri toplama yöntemlerinin ana hedefi olduğu gibi.

Bu araştırmamızda veri toplama yöntemi olarak kullandığımız görüşme yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem hem sabit seçeneqli cevaplamayı hem de mevzubahis alandan ayrıntılı bilgi sağlamayı birleştirir (Büyüköztürk vd., 2008:234). Hem standart olarak hazırlanan sorular ve mülakatın gidişat durumuna göre, yeni ve öngörülemeyen sorular bir arada veri toplama amacıyla kullanılır. Bu amaçla tarafımızca bir 'Mülakat Formu' düzenlenmiştir. Bu formda mülakatın kontrolünü sağlamak amacıyla ve mülakatı yönlendirebilmek amacıyla, bir kısmı direkt standart soru şeklinde olmak üzere on iki kısımlık elde edinilmek istenen bulgular belirlenmiş ve bu bulgulara ulaşabilmek amacıyla bazı sorular da mülakat esnasında, görüşmenin

gidişatına göre sorulmuştur. Bu yöntem ile araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına alınmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:150). Böylece mülakatın kontrol dışına çıkmasının önüne geçilmeye çalışılmış ve elde edilen verilerin düzenlenmesini ve analizini kolaylaştırmıştır.

6. YÖNTEMİN KISITLARI

Araştırmanın kısıtları olarak, teşvik belgeli yatırıma imza atmış firmalardan 44 firma ile mail, telefon veya direkt görüşme şeklinde mülakat için randevu talebinde bulunulmuş olup, sadece 17 firmadan dönüş alınabilmiştir. Ulaşılmak istenen firmalardan bir kısmının adreslerinin ve iletişim bilgilerinin güncel olmadığı görülmüştür. Dönüş alınan 17 firmadan da iş yoğunluğu, iş görüşmesi ve toplantılar sebebiyle firma yetkililerinden ancak 10 tanesi ile mülakat gerçekleştirilebilmiştir. Ayrıca zaman faktörü de önemli bir kısıt olarak belirtilebilir.

Diyarbakır ilinde 2001' den beri yerli ve yabancı sermayeli olmak üzere toplamda 930 adet teşvik belgeli yatırım gerçekleşmiştir. Sayının bu kadar fazla olması ve 17 yıllık bir zaman dilimini kapsamaması nedeniyle tamamıyla görüşme gerçekleştirilmemesinin zorluğu sebebiyle, sadece mevcut teşvik sisteminden faydalanmış olan yatırımcıların bir kısmıyla görüşme gerçekleştirilebilmiştir. Bazı yatırımcıların da teşvik sistemi hakkında gerekli ve yeterli bilgiye sahip olmaması nedeniyle görüşme gerçekleşmemiştir.

Yatırım teşvik belgesine başvuru konusunda hizmet satın almış yada firmayı temsilen bir kişi aracılığıyla başvurusunu sonuçlandırmış olan firmalar ile yapılan görüşmelerde ilgili kişiye yönlendirme yapılmıştır. Bu durumda elde edilmek istenen bulgulardan bir kısmının direkt sermaye sahibinin görüşünün önemli olması nedeniyle istenen düzeyde verimli gerçekleşmemiştir.

7. YÖNTEMİN AVANTAJLARI

Araştırmada örneklemin çokluğu seçim özgürlüğü sunmaktadır. Veri toplama yönteminin sohbet havasında geçmesi ve süre kısıtının olmaması belli bir rahatlığa vesile olmaktadır.

Mülakat yöntemli veri toplama tekniği anket tarzı veri toplama yöntemine göre cevabında araştırmacı tarafından belirlenmemesi, yeni verilerin, hiç öngörülemeyen bilgilerin elde edilmesine ve mülakatın seyrine göre daha önce ön görülemeyen soruların da sorulmasına olanak sağlamıştır. Kişiler verecekleri cevap ve yorumlar konusunda kısıtlanmamış, özgür bırakılmıştır.

8. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Araştırmanın kapsamı Diyarbakır ilinde yatırımını gerçekleştirmiş ve gerçekleştirmekte olan yatırımcıları, ilde teşvik belgesi başvurusu konusunda yetkili kurum olan Karacadağ Kalkınma Ajansı Yatırım Destek Ofisi' de görevli uzmanlar ve Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası yetkilileri oluşturmaktadır.

9. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın örneklemini ise mevcut yatırım teşviklerinden yararlanmış, yararlanmakta olan ve şimdiye kadar yatırım teşvikleri kapsamında sağlanan desteklere hiç başvurmamış yatırımcılar ile Yatırım Destek Ofisinden bir uzman ile Ticaret ve Sanayi Odasından bir yetkili oluşturmaktadır.

Örneklem seçiminde yatırım teşviklerinin genel olarak yatırımcılar üzerinde etkisinin objektif ve daha etkili olarak belirlenmesi için desteklerden faydalanmış ilde faaliyet gösteren tüm sektörleri kapsayacak şekilde bir dağılıma özen gösterilmiştir. Fakat aynı sektörde faaliyet gösteren örneklemeler rastgele seçilmiştir. Buna karşın teşviklerden faydalanma hakkına sahip olduğu halde yatırım teşviklerine başvurmamış yatırımcılar sektör ayrımı gözetmeksizin seçilmiştir.

Tablo4. Mülakatların Sektörel Dağılımı

SEKTÖR	Görüşme Adedi
Madencilik	2
Hizmetler	2
Mobilya	3
Eğitim	1
İnşaat	2
Çırcır ve Tekstil	1
Perakende	2

Kaynak: Hazırlanan Mülakat Formlarına İstinaden Düzenlenmiştir.

Tabloda sektörel dağılımı verilen mülakatlardan üçü hiçbir yatırım teşvik destek unsurlarından faydalanmamış yatırımcılardan on tanesi de yatırım teşviklerinden istifade etmiş yatırımcılardan oluşmaktadır. Tabloda yer verilmeyen iki görüşmeden biri Karacadağ Kalkınma Ajansı Yatırım Destek Ofisi uzmanı ve Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri ile yapılan mülakatlardan oluşmaktadır. Toplamda 15 görüşme gerçekleştirilmiştir.

10. VERİLERİN ELDE EDİLME SÜRECİ

Literatür taramalarında araştırılacak olan konu ile ilgili kitaplar, dergiler, makaleler, sunumlar incelenmiş ve internet dokümanları taranmıştır. Konu ile alakalı mevzuatlar kanunlar incelenmiş. Konu ile alakalı bakanlıkların ve kurumların internet sayfalarına sıklıkla başvurulmuştur. Resmi Gazete sıklıkla başvuru kaynaklarından biri olmuştur. Literatür taraması sonucu elde edilen bulgular ve edinilen bilgi düzeyi sayesinde buralardan alıntılar yapılmış ve mülakatın çerçevesi bu şekilde oluşturulmuştur.

Mülakat için düzenlenen mülakat formu ve sorulması düşünülen sorular öncelikle pilot uygulama olarak teşvik belgesi hakkında kapsamlı bilgiye sahip bir yatırımcıya uygulanmadan önce görüşlerine başvurulmuş ve ayrıca Karacadağ Kalkınma Ajansı Yatırım Destek Ofisinden bir uzmana danışılarak ve uygulama hakkındaki fikirleri alınarak son çerçevesi oluşturulmuştur.

Literatür taramasının ardından Resmi Gazete aracılığıyla öncelikle teşvik belgeli yatırımlar tespit edilmiş, Daha sonra teşviklerden istifade edebileceği halde başvuru yapmamış olan yatırımcılar tespit edilip seçilmiş ve yatırımların sektörü, sermaye sahiplerinin iletişim bilgilerine ulaşılmıştır. Ardından çeşitli iletişim kanalları ile irtibata geçilmiş, randevular alınmış ve yüz yüze görüşme yöntemi ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Tabi ki bütün bu süreçlere başlamadan önce gönüllülük esaslı olduğu bilgisi, yatırımcıların isimlerinin hiçbir şekilde açıklanmayacağı bilgisi ve her türlü gizli kalması gereken ticari bilgilerin gizliliğine riayet edileceği taahhüdü ilgili kişilere verilmiştir. Ayrıca ilgililere mülakatın not alma veya ses kaydı alma şeklinde gerçekleştirilebileceği bilgisi verilmiştir. Bununda tercihi mülakat yapılan kişiye bırakılmıştır. Bu şekilde mülakat yapılan kişinin kendini daha rahat hissedebileceği ortam sağlanmaya çalışılmıştır.

Bütün bu süreçlerden sonra ilgili kişiler ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. En kısa süreli mülakat 33 dakika ve en uzun mülakat süresi de 85 dakika sürmüştür. Mülakat esnasında mülakat formuna sadık kalınmaya çalışılmıştır. Görüşme anında muhatabın dikkatini dağıtmayacak şekilde hatırlatıcı bilgiler not alınmıştır. Mülakattan sonra bu bilgiler ışığında mülakat formu düzenlenmiştir. Sadece üç mülakat için ses kaydı izni alınabilmiş daha sonra bu ses kayıtları incelenerek mülakat formu düzenlenmiştir. Geri kalan mülakatlarda not alma şeklinde gerçekleşmiştir.

11. Elde Edilen Verilerin Analizi

Mülakat yöntemi kullanılarak ve mülakat formu düzenlenerek elde edilen veriler analiz edilmiştir. Analiz sonucunda mülakat yapılan kişinin eğitim düzeyi, yatırım teşvikleri hakkındaki bilgi düzeyi ve iş tecrübeleri göz önünde bulundurularak yapılan yorumlar ve elde edilen bulgular kategorize edilmiştir.

12. ELDE EDİLEN BULGULAR

Araştırmamızın bu bölümünde yatırımcıların teşvik belgesi başvurusunda ve sonuçlanmasındaki süreçler ile ilgili görüşleri, teşvikler kapsamındaki destekler hakkındaki düşünceleri, teşviklerin yatırımlar üzerindeki rolü ve yatırımcıların beklentileri çerçevesinde elde edilen bulgulara yer verilecektir.

12.1. Yatırım Teşvikleri ile ilgili Bilgi Düzeyi ve Bilgilenme Yöntemleri

Görüşme gerçekleştirilen yatırımcıların genel olarak yatırım teşvikleri hakkında belli düzeylerde bilgiye sahip oldukları tespit edilmiştir. Mülakat gerçekleştirilen yatırımcılardan altısının kapsamlı bilgi düzeyine sahip oldukları, üçünün kapsamlı olmamakla birlikte ana hatları ile teşviklerden haberdar oldukları ve teşviklerden faydalanmış olan bir yatırımcının da teşvik belgesi kapsamında yatırım gerçekleştirmesine rağmen teşvik sistemi hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmüştür. Bu yatırımcının teşvik belgesine başvuru sürecinin yatırımcıyı temsilen başka biri tarafından yürütüldüğü bilgisine ulaşılmıştır.

Bununla birlikte görüşme gerçekleştirilen üç kişinin de teşvik belgesi hakkında yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıkları, teşvik belgesi kapsamında yatırım teşviklerine sağlanan destekler ile Cazibe Merkezleri Programı kapsamında sağlanan destekler, KOBİ, KOSGEB ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme kapsamında yapılan destekleri birbirine karıştırdıkları tespit edilmiştir. Bu yatırımcıların teşvik belgesine başvuru yapmamış yatırımcılar olduğu görülmüştür. Bu üç yatırımcının da kulaktan doğma, görsel ve sosyal medya aracılığıyla bilgi edindikleri ve bu bilgilenmeyi yeterli gördükleri, yetkili herhangi bir kuruma veya kurumun bilgi edinebilme birimlerine başvurmadıkları tespit edilmiştir.

Görüşme gerçekleştirilen yatırımcılara “Teşvik belgesi kapsamındaki yatırımlara dönük devlet destekleri hakkında gerekli bilgiye sahip olmak için hangi kaynağa başvurduunuz? ” şeklinde yöneltilen soruya; 9 yatırımcının Karacadağ Kalkınma Ajansı Yatırım Destek Ofisine ve Ekonomi Bakanlığı internet sayfasına, bir kısmının ayrıca danışmanlık ajanslarının internet sayfalarından gerekli bilgilenmeyi sağladıkları cevabını vermişlerdir. Geri kalan yatırımcıların da yakın çevreden sohbetler esnasında ve haber sitelerinden bilgilendikleri, konu ile alakalı özellikle bir araştırmaya girmediklerini beyan etmişlerdir.

Yatırımcılara “ Bilgi kaynağınızdan yeterli ve doyurucu bir şekilde bilgilendirildiğinizi düşünüyor musunuz ?” şeklinde yönelttiğimiz soruya, ekseriyetle Karacadağ Kalkınma Ajansı Diyarbakır Yatırım Destek Ofisinde görevli uzmanlardan, yeterli ve doyurucu bilgiler edindikleri, bu konuda ajans çalışanlarının görevlerini layıkıyla yaptıkları ve yatırımcıların ajans çalışmalarından memnun oldukları kanaatine varılmıştır. Ayrıca bütün yatırımcılar OSB ve Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası gibi kurumların bu konuda yetersiz kaldıklarını beyan etmişlerdir. Bunu sebebinin de teşvik belgesi düzenleme yetkisinin ilgili kurumlara verilmemiş olması, dolayısıyla bu konu ile ilgili yetişmiş teknik personelinin bulunmaması ve böyle bir ihtiyacın ve talebin olmamasından kaynaklandığı söylenebilir.

12.2. İl ve Sektör Tercihinde Teşviklerin Rolü İle İlgili Bulgular

2023 hedefleri kapsamında 2009 yılından başlayarak köklü değişime gidilen yatırımlarda uygulanan devlet destekleri sistemi, 2012 yılında yapılan radikal değişikliklerle mevcut halini almıştır. Bu kapsamda yapılan değişikliklerle bölgeler arası sosyo-ekonomik eşitsizliği gidermek amacıyla sektörel bazlı bölgesel teşvik uygulamalarının temelini oluşturduğu bir teşvik sistemi oluşturulmuştur.

Teşvik sisteminde teşvik yoğunluğunun en fazla olduğu bölge olan altıncı bölgede yer alan Diyarbakır’ da gerçekleştirilen yatırımlarda teşviklerin etkisinin görülmesi amacıyla, yatırımcılara; “ Yatırımınızı Diyarbakır ilinde yapmanızda ilin en yoğun desteklerden faydalanabilen altıncı bölgede yer almasının etkisi ne kadar oldu? “ şeklinde yöneltilen soruya yatırımcıların tamamı hiçbir etkisi olmadığı şeklinde cevap vermiştir. Yatırımcıların tamamı ilde yatırım yapma kararı verdikten yada yatırımı gerçekleştirdikten daha sonra desteklerden haberdar olduğunu ve ondan sonra teşvik belgesi başvurusu yaptığını beyan etmişlerdir. İl tercihinde ise hemşerilik, uzun süre ilde yaşamak, ili biliyor

olmak ve yatırımın olmazsa olmazı olan yüksek ‘kâr’ beklentisi ilde yatırım yapma kararına etki etmiştir.

Yaptığımız görüşmeler çerçevesinde firmaların hemen hemen tamamı aile şirketi şeklinde kurulduğu ve bu şekilde yönetildiği görülmüştür. Bu durum hemşerilik ve ilde yaşıyor olmanın ilde yatırım kararı almasında ne kadar etkili olduğunun en büyük kanıtı olarak gösterilebilir.

Yatırımcılara teşviklerin sektör seçimi üzerindeki etkisinin araştırılması amacıyla yöneltilen “ Sektör seçiminizde teşviklerin herhangi bir etkisi oldu mu? ” yönündeki soruya da bütün yatırımcılar teşviklerin sektör seçiminde herhangi bir etkisinin olmadığını, sektöre karar verdikten sonra sektörün teşvik belgesi kapsamında desteklenen sektörlerden olduğunu öğrendiğini beyan etmiştir. Daha sonra teşvik belgesi başvurusu yaptığını belirtmiştir. Sektör seçiminde;

Çırçır ve madencilik alanında faaliyet gösteren firmalar için bölgede bulunan hammaddenin temin ve tedarik kolaylığı ve buna dönük olarak yapılan yatırımın getireceği yüksek ‘ kâr’ beklentisinin en büyük etken olduğu görülmüştür. Diğer sektörlerde de daha çok yatırım yapılan alandaki ihtiyacın olduğu düşüncesi, bu sektörlerin getirme potansiyeline sahip olduğu ‘kâr ‘ beklentisi, sektör ile ilgili bilgi düzeyi, pazarın büyüklüğü sektör seçiminde ön plana çıkan etkenler olarak göze çarpmaktadır.

12.3. Yatırım Kararı Alınmasında Teşviklerin Etkisi ve Teşvikler Dışındaki Etkenler ile İlgili Bulgular

Yatırım kararı alınmasında teşviklerin ve teşvik dışındaki etkenlerin etkisinin araştırılması amacıyla yatırımcılar ile yapılan görüşmelerde yatırım kararı alınmasında teşviklerin etkisinin olmadığı yâda en az etkileyen etkenlerden olduğu tamamı tarafından beyan edilmiştir. Alınan yatırım kararlarına devlet teşvikleri sadece bir destek olarak görülmektedir. Sırf yatırım teşvikleri var diye hiç kimsenin yatırım yaptığını hiçbir yatırımcı inanmamaktadır. Belki yapılmış olan bir yatırımın yenilenmesi, genişletmesi veya kapasite artışı teşvik edebileceği belirtilmiştir. Yatırımcılara ‘Teşvikler bölgeye veya sektöre yatırım kararı almanızdaki etkisini, yatırım kararı almanızda etkili olan etmenler arasında ilk üçte mi, ilk beşte mi yada ilk ondamı yer alır? ‘ şeklindeki sorumuza ilk üçte yer alır diyebilen hiçbir yatırımcı olmamıştır. İlk beşte yer alabilir diyen iki yatırımcı ve geri kalan yatırımcılar da ilk onda yer alabilir şeklinde cevap vermişlerdir. Yani yatırım kararı alınmasında teşviklerin etkisi düşük olduğu görülmektedir.

Yatırımcılara ‘Teşvikler dışında yatırım kararı almanızda etkili olan diğer etmenleri sıralayabilir misinin? ‘ şeklinde yöneltilen soruya yatırımcılar verdikleri cevaplar;

- ✓ Yüksek kâr beklentisi
- ✓ Eldeki Sermayenin değerlendirilme isteği
- ✓ Düşünülen alan ile ilgili piyasa koşulları
- ✓ Pazarın durumu ve pazara erişim kolaylığı
- ✓ Hammaddeye ulaşma kolaylığı
- ✓ İkame mallara erişim kolaylığı
- ✓ Yatırımın gelecekteki seyri ile ilgili öngörülerin durumu
- ✓ Yatırım yapılacak olan yerdeki mülki ve idari düzenin durumu
- ✓ Hemşerilik ve yaşadığım yere yatırım yapma isteği
- ✓ Yatırım yapılacak olan yerin alt yapı yeterlilik durumu
- ✓ Güvenlik
- ✓ Nitelikli insan kaynağı
- ✓ İlin sosyo-ekonomik yapısı
- ✓ İlin coğrafik durumu ve coğrafik koşulları

Şeklinde sıralanabilir. Tabii ki bütün yatırımcılar bu cevapların tamamını vermemiş. Fakat sıraladığımız maddeler yatırımcıların verdikleri cevapların tamamından derlenerek hazırlanmıştır.

12.4. Teşviklere Başvuruda Karşılaşılan Sıkıntılara Dair Bulgular

Teşvik belgeli yatırımlara imza atan yatırımcılarımızın büyük çoğunluğu yapılan görüşmelerde süreç boyunca karşılaşılan bürokratik engellere dönük sorduğumuz sorular ve verilen cevaplar ışığında, genel olarak çokta bürokratik sıkıntılar ile karşılaşmadığı görülmüştür. İlgili kurumların pozitif yaklaşımları sonucu engellerin rahatlıkla aşılmış olduğu görülmüştür.

Her ne kadar genel olarak ciddi bir bürokratik engel ile karşılaşılmamış olduğu belirtilse de, bazı yatırımcılarımızın özellikle üzerinde durdukları bir konu, bankaların faiz desteği başvurusu konusunda bazı zorluklar çıkarmasıdır. Örneğin bir yatırımcımız faiz indirimi desteği kapsamında başvuru gerçekleştirdiğini fakat banka yetkililerinin istenilen meblağı aşağıya çekmek veya kredi başvurumuzu reddetmek için bin bir çeşit zorluklar çıkardığını, bir sürü bürokratik engeller öne sürdüklerini ve sonuç olarak da umulan düzeyde bir desteğin sağlanmadığını belirtmiştir. Banka yetkililerinin pozitif bir yaklaşım içinde olmadıkları, yatırımcılara teşvik sisteminin öngördüğü yeterli desteği sağlamada negatif bir eğilim içinde oldukları görülmüştür.

12.5. Teşvikler Hakkındaki Görüşler ve Memnuniyet Düzeyi

Görüşme gerçekleştirilen yatırımcıların mevcut teşvik sistemi hakkında genel olarak olumlu-olumsuz görüşlerine başvurulmuştur, teşvik sistemini değerlendirmeleri istenmiştir. Yatırımcılarımızın tamamı teşvik sisteminin olması gerektiği, özellikle bölgesel gelişmişlik farkının giderilmesi, ildeki işsizlik sorununun çözümü, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin ülke ortalamasını yakalaması için devlet desteklerinin olmazsa olmaz olduğunu dile getirmişlerdir.

Mevcut teşvik sisteminin sektörel bazlı bölgesel teşviklerin uygulanmasının yerinde bir uygulama olduğu fakat mevcut haliyle istenen düzeyde bir başarının ve gelişmenin yakalanmasının zor olduğu on bir yatırımcımız tarafından dile getirilmiştir. İki yatırımcımızda mevcut haliyle birkaç destek unsurunun eklenmesi ile istenen düzeyde bir başarının yakalanacağını düşünmektedirler.

Mevcut teşvik sistemi hakkında olumsuz kanaatte olan on bir yatırımcımıza bu düşüncelerine nasıl vardıklarını öğrenmek amacıyla çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bir yatırımcımız aynen şöyle bir yorumda bulunmuştur;” *Bölgesel bazlı teşvik sisteminde Diyarbakır’ ında içinde bulunduğu altıncı bölgedeki 23 ili düşündüğümüzde altıncı bölgeye yatırımlar çekilse bile bölgenin kendi içinde gelişmişlik farkının artmasına sebep olacaktır. Örneğin bölgeye yatırım yapmayı düşünen bir yatırımcı Diyarbakır ile Şırnak arasında karar vermek zorunda kalırsa tabii ki nüfus yoğunluğu ve ilin imkânları göz önünde bulundurulduğunda Diyarbakır’ ı seçecektir. Bu durumda Şırnak iline yatırım çekmek için Diyarbakır’ dan daha avantajlı olacağı alanlarda bir teşvik uygulanmalıdır. Yani teşvikler altı bölgede değil de, Türkiye daha küçük bölgelere ayrılarak bir teşvik uygulaması yürürlüğe koymalıdır.* “

Başka bir yatırımcımızda hammaddesi ilimizde yoğun olarak bulunan sektörlerle dönük olarak bir teşvik düzenlemesine gidilmelidir. Bu şekilde sektörel kümelenmeler sağlanmalı ve desteklenmelidir.

Yatırımcılarımız yeni yatırımların yapılabilmesi, küresel ve bölgesel rekabet güçlerinin artması amacıyla mevcut ekonomik koşullardaki dezavantaj durumları göz önünde bulundurulduğunda ile dönük olarak uygulanan teşviklerin eksik yönlerine rağmen anlamlı ve destekleyici bir unsur olarak daha da artırılması ve çeşitlendirilmesi konusunda hemfikir oldukları görülmüştür.

12.6. Yeni Teşvik Uygulaması Oluşturulması Durumunda Önerilere Dönük Olarak Elde Edilen Bulgular

Bu kısımda yatırımcılarımızın yeni teşvik sistemi oluşturulması halinde nihai önerilerinin öğrenilmesi açısından yatırımcılarımıza; ‘*Yeni teşvik sistemi oluşturulması durumunda hangi destek unsurları güncellenmeli ve nasıl bir güncelleme beklentisi içerisindeyiz ?*’, ‘*Mevcut teşvik sistemine hangi destek unsuru eklenmesi halinde yatırım kararınızı etkiler ?*’ ve ‘*Yeni teşvik sistemi için olmazsa eksik kalır şeklinde bir öneriniz var mı ?*’ şeklinde sorular yöneltilmiş ve yatırımcılarımızın verdiği

cevaplar kategorize edilerek benzer veya aynı öneriler bir araya getirilerek düzenleme yapılmıştır. Kategorileştirdiğimiz cevaplar arasında destekleyici mahiyette olması amacıyla yatırımcılarımızdan konunun kapsamlı değerlendirmesini yapan ve daha açıklayıcı ve destekleyici olacağını düşündüğümüz yatırımcımızın değerlendirmesini değiştirmeden aldık.

Yatırımcılarımızdan üretimini yurtdışına ihraç eden ve etmek isteyenlerin Ekonomi Bakanlığınca koordine edilen Yurtdışı Pazar Araştırması Desteğinin teşvik belgeli yatırımlar için direkt sağlanması gerektiği, çünkü yurt dışı pazar araştırması için yeni bir başvurunun alınması ve geçen süreç, üreticiler açısından vakit kaybına neden olmaktadır. Bu konu ile ilgili bir yatırımcımızın değerlendirmesi aynen şu şekilde olmuştur.

“Üretimimizin büyük çoğunluğunu getirisi daha yüksek olması nedeniyle yurt dışına ihraç etmekteyiz. İhracatımızı artırmak için yeni Pazar aramakta ve yurt dışında ürünümüzün tanıtımı için fuarlara katılmaktayız. Bu kapsamda Ekonomi Bakanlığı tarafından desteklenen Yurt Dışı Pazar Araştırma Desteği ve Fuar Katılım Desteklerine başvurduğum. Gerekli evrakları teslim ettim. Fakat Bakanlık tarafından bunun dönüşü, yani destek unsuru çok geç oldu. Nerde ise iki yıl sonra dönüş alabildim. Bu süre zarfında da hiçbir muhatap bulamadım. Bakanlık çalışanları bu konuda çok yetersiz, Hatta destekten de umudumu kesmiştim. Fakat aracı kurumlar, danışmanlık şirketleri aracılığıyla başvuruların altı ay içinde dönüş sağladıklarını biliyorum. Çok geç aldığım bir destek için aracı firmalara hizmet satın alma şeklinde eğer bir ücret de ödeyeceksem nerde kaldı bunun desteği.”

Yatırımcılarımızdan teşvik belgeli yatırım gerçekleştirenlerin ara ürün ihtiyacı olan yatırımlara imza atan yatırımcılarımızın tamamı ve teşvik belgesine başvurmayan yatırımcılarımızın üçü de ikame ürünlere dönük olarak bir araştırmanın yapılması ve yapılan araştırma sonucunda diğer sektörleri de etkileyebilecek ikame ürün üretimini teşvik edecek olan bir destek unsurunun olması gerektiğini söylemişlerdir. Bu konu ile ilgili bir yatırımcımızın değerlendirmesi şu şekildedir; *İlimizde yatırım düşüncesine sahip girişimcilerin çoğunluğu ana ürün üretmeye odaklanmakta, üretilecek ürün için gerekli olan ara ürünleri düşünen yok gibi, işin içine girdikten sonra bu durumun farkına varıyor. Hele yakın çevreden karşılayabileceği bir ürün değilse maliyetler beklentilerin üzerinde çıkıyor. Firma olarak bizimde en çok zorluk çektiğimiz konuların başında ara ürün temini gelmektedir.*

Ürünlerin pazara ulaştırılması, talepçilere daha kolay erişilebilmesi ve ikame ürün temini açısından dezavantajlı bir konumda olan ilimize dönük olarak lojistik desteğinin sağlanması yeni yatırımların ile çekilmesi açısından destekleyici olacaktır. İlimizin limanlara uzaklığı ve otoban ağının henüz olmaması zamanın kaybına neden olmakta ve nakliye maliyetini artırmaktadır. Bu konu ile ilgili Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreterinin; *İlimizde Çin' e yapılan ihracatın tamamını oluşturan ve en yüksek meblağda ihracat gerçekleştirilen sektör olan mermer sektöründe faaliyet gösteren firmalarımızın büyük çoğunluğu adres olarak İstanbul' u kullanmaktadır. Bunun sebebi olarak da yurt dışı talepçilere ulaşmanın daha kolay olmasıdır. Bu durum da tabii ki üreticilerimiz için yeni bir külfet doğurmaktadır.* Şeklindeki değerlendirmesi dikkat çekmektedir.

Görüşme gerçekleştirdiğimiz yatırımcılarımızın tamamı nitelikli iş gücü konusunda ciddi sıkıntılar yaşadığını belirtmektedir. Bu konu ile ilgili KOSGEB nitelikli eleman eğitimi desteği sağlamak ve önemli oranda ücret desteği ile de firmalar açısından maliyetin düşmesini sağladığı hatırlatıldığında bir kısmının bu destekten haberdar olmadığını belirtmiştir. Nitelikli eleman ihtiyacı ile ilgili bizatihi içinde olduğum bir süreci konuyu destekleyici mahiyette olması için şu şekilde anlatabilirim. Görüşme gerçekleştirdiğim teşvik belgeli yatırım gerçekleştirmiş bir yatırımcı Kimyacı olarak çalıştırdığı bir elemanın işten ayrılması sebebiyle bu alanda acil bir şekilde elemana ihtiyacı olduğunu ve Türkiye İş Kurumu ile de irtibata geçtiğini ama henüz bir dönüş alamadığını Dicle Üniversitesinde çalışmamız hasebiyle yardımcı olmamız talebinde bulundu. Bu konu ile ilgili Kimya bölümü ile irtibata geçtim ve mezun olan ve tavsiye edebilecekleri çalışmak isteyen bir kimyacı talep ettik. Fakat bölüm yetkililerinin de belirttiği gibi uzun bir süredir bu bölüme başvuru yapan öğrenci sayısının oldukça azalması hatta son yıllarda hiç başvurunun da olmaması nedeniyle yardımcı olma konusunda yetersiz kaldılar. Ancak doktorasını bitirmiş biri ile irtibata geçebildik. Onunda yatırımcı ile yaptığı görüşme sonucunda yatırımcının da eğitim seviyesine göre ücret olarak kişiyi tatmin edememesi

nedeniyle anlayamadılar. Firma ancak işten ayrılan elemanın pişman olup tekrar dönüş yapması sayesinde sorunu çözmüştür.

Yatırımcılarımızın talep ettikleri destek unsurlarından bir tanesi de enerji desteğinin yatırım teşvik desteklerine eklenmesidir. Enerji desteğinin yatırımlar için destekleyici mahiyette olacağı ve mevcut sistemin önemli bir eksikliği olduğu bir kısım yatırımcılarımız tarafından dile getirilmiştir.

Sağlık sektörü ve eğitim sektörlerinde teşvik belgeli yatırımlara imza atan yatırımcılarımızın üzerinde durduğu bir nokta da teşvik sistemi oluşturulduğunda bu iki sektörün özel olarak ele alınması gerektiği belirtiliyor. Sebebini de özellikle sağlık alanının da bölgenin merkezi konumunda olan ilin özel sağlık hizmeti gerektiren alanlarda bölgedeki açığın kapatılmasının ancak özel destek unsurlarının eklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Eğitim alanının da ihtiyaçları sanayi sektörü gibi düşünülmemeyeceği, bölgenin eğitim düzeyi, insan kaynağı ve fiziksel yapısı ele alınarak bir teşvik sisteminin düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bazı yatırımcılarımız Cazibe Merkezleri Programında açıklanan destek unsurlarının tamamının yatırım desteklerine eklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. KOBİ, KOSGEB ve Yatırım Teşvik Desteklerinin tek elden yürütülmesi gerektiği bazı yatırımcılarımızın mülakat esnasında dile getirdikleri diğer bir öneri olarak sıralanabilir.

13. SONUÇ VE ÖNERİLER

Diyarbakır ili sosyo-ekonomik verilere göre ülkenin az gelişmiş illeri arasında yer almaktadır. İl ekonomisinde ağırlık tarımsal ekonomi ve hizmetler sektöründedir. Sanayi sektörü çok yenidir. İkinci nesil sanayici nerde ise yoktur. İldeki sanayi kuruluşlarının hemen hemen tamamı aile şirketlerinden oluşmaktadır. Yönetim tarzında kurumsallaşma sıkıntısı yaşanmaktadır. İşletmelerin ezici çoğunluğunda stratejik bir plan yoktur. Bu durum da işletmelerin geleceği açısından bir belirsizlik oluşturmaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek için mevcut işletmelere dönük olarak stratejik plan ve program rehberliği desteği sağlanmalıdır.

Diyarbakır ilini ülkenin diğer illerine ve sınır kapılarına bağlayan ulaşım ağı gelişmemiştir. Bu nedenle ildeki üreticiler pazara erişim dezavantajı yaşamaktadır. Üretimlerini pazara erişirme ek maliyetler ortaya çıkmaktadır. Ek maliyetlerin artışı da rekabet gücünü azaltmaktadır. 6. Bölgede yatırım gerçekleştiren yatırımcılara lojistik destek kapsamında bir destek unsurunun teşvik desteklerine eklenmesi bu dezavantaj durumunu ortadan kaldıracaktır.

Yatırım teşvikleri kapsamında sağlanan faiz desteği uygulama sürecinde bankaların engelleyici ve kısıtlayıcı olmamaları için gerekli yasal düzenlemenin sağlanması, yatırımcıların yaşayacağı finans sorunlarına çözüm olacaktır. Yatırımcılara faizsiz ve uzun dönemli kredi olanakları tanınmalı, hatta geri ödemesiz kredi olanakları destek unsurlarına eklenmelidir.

Yatırımcılar açısından en can alıcı noktalardan bir tanesi de nitelikli işgücü açığıdır. Bu konu ile alakalı İŞKUR' un destekleri mevcuttur. Fakat bunlar çok yetersiz kalmaktadır. Teşvik sistemine iş gücü eğitimi desteğinin eklenmesi yatırımlara olumlu bir etki yapacaktır.

Teşvik sistemi oluşturulurken bölge sınıflandırması çok geniş tutulursa, bölge içinde bir yatırım dağılımı dengesizliğine neden olabilir. Aynı bölgede yer alan iki il için pazar potansiyeli, ulaşım ağı, nitelikli iş gücü potansiyeli gibi diğer ile göre nispeten yüksek olan ile yatırımlar daha fazla yönelecektir. Bu nedenle bölge içinde dengeli bir yatırım dağılımı sağlamak için bölgeler daraltılmış olarak sınıflandırılmalı, bölge çeşitliliği ve bu çeşitliğe uygun bir teşvik sistemi oluşturulmalıdır.

Teşvik sistemi oluşturulurken bölgenin hammadde potansiyeli göz önünde bulundurularak, bölgenin avantajları ve dezavantajları ekseninde destek unsurları ile donatılması umulan başarının yakalanmasında pozitif etki yaratacaktır.

Türkiye' de birçok sektöre yönelik olarak farklı kurumlarca yürütülen teşvik sistemleri mevcuttur. Yatırımcılar yatırım yapmayı düşündükleri sektör ile ilgili ve yatırım bedeline göre hangi kurumun desteklerinden faydalanmalarının kendilerine daha fazla avantaj sağlayacağı konusunda kafa karışıklığı yaşamaktadır. Bunun önüne geçmek için istatistiki verileri tutacak, yatırımları organize

edecek, teşvikler konusunda rehberlik hizmeti sağlayacak, tüm bürokratik işlemlerin tek elde toplandığı teşviklerin tek kurum tarafından organize edildiği bir sistem oluşturmak gerekir.

KAYNAKÇA

Bolkan, A. (2010). "Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır", Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Büyüköztürk, Ş. Çakmak, E. K. Akgün, Ö. E. Ve Demirel, F. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Pegem Akademi.

EB, Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, www.ekonomi.gov.tr.

Eser, E. (2011). Türkiye' de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler. Ankara: İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.

Güngör, A. A. (2017). "Türkiye' de Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde 1980 Sonrası Uygulanan Teşvik Sistemlerinin Rölü ve Etkisi", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İnce, M. G. (2008). "Yatırım Teşviklerin Yatırım Kararlarına Olan Etkisi ve Türkiye Uygulaması", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İslamoğlu, E. A. (2009). Sosyal Bilimler Araştırma Yöntemleri. İzmit: Beta Yayınları.

Karagöl, E. A. (2013). "Geçmişten Günümüze Türkiye' de Teşvikler ve Ülke Uygulamaları", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (37), 329-350.

Özdaş, Y. (2009). "Türkiye' de Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Diyarbakır Bölgesinde Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana

Özkök, Y. (2009). "Türkiye' de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Gelişmişlik Bazında Değerlendirilmesi", Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Yavan, N. (2012). Yerel ve Bölgesel Kalkınmada Teşvik ve Kredilerin Etkisi: Diyarbakır Örneği, Diyarbakır: DİTAM Yayınları.

Yıldırım, A ve Şimşek, H. (2013), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, E. (2016). "Türkiye' de Yatırım Teşviklerinin ve Desteklerinin Dağılımında Etkinliğin Artırılması ve Konya Örneği", Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.